

Twee eresabels van De Perponcher

Een commentaar op de in 1989 verworven eresabel en eredegeen van Willem Karel de Perponcher (1775-1857)

Door J.P. Puype

In het verslagjaar kwamen drie blanke wapens op de markt, waarvan de beide hier besproken exemplaren door het museum konden worden verworven. Zij zijn in de collectie opgenomen onder de registratienummers 15471 (eresabel) en 15472 (eredegeen). Het derde wapen, dat het museum helaas niet kon verwerven, was een zgn. mamelukkensabel waarvan vooral de zeer fraaie geciseleerde schede van verguld metaal opviel.

De beide blanke wapens zijn erestukken, d.w.z. wapens die als eerbewijs jegens de ontvanger aan deze zijn uitgereikt of vereerd zoals het formeel heet. Anders dan in de wandeling wel wordt aangenomen, heeft de term eresabel betrekking op elk wapen dat met enig ceremonieel wordt uitgereikt. Dat een eresabel derhalve uitsluitend iets officieels zou zijn, is een te beperkte opvatting. Een eresabel' is dus elk blank wapen dat als geschenk wordt overhandigd en dat een daarop van toepassing zijnde tekst draagt. (1)

Beschrijving van de eresabel

Gevest. Geheel gemonteerd in verguld messing en met een zilveren embleem op de zijstangen van het gevest.

De greepkap heeft bovenop getrapte dekplaatjes en is plat en langwerpig van boven. De rug van de greepkap is bovenaan versierd met nageciseleerde, uitgeholde lobben. De voorbeugel heeft de vorm van een stijgbeugel of een omgekeerde letter P, een gefacetteerd oppervlak en is bovenaan in de greepkap ingehaakt. Bovenin de beugel zit een ovale sleuf voor een dragon (sabelkwast). De rechte pareerstang heeft aan de rechterkant van het gevest een omlaag gebogen eindknop.

Op het linker uiteinde is de pareerstang kwartcirkelvormig met de voorbeugel verbonden. In de zijkanten lopen langs de randen groeven. Op het midden is op elke zijde een geciseleerde plaat ingelaten met een gearticuleerde rand. Deze platen of zijstangen zijn geheel gevuld met een zilveren, geapplikeerd embleem bestaande uit drie grote, van boven omgebogen veren, die van onderen bijeengehouden worden door een geprofileerde band. Op twee loshangende linten onder deze band staat de inscriptie ICH DIEN. De ondergrond rondom het embleem is granuleerd d.w.z. bewerkt met ingeslagen puntjes. De zijstang bedekt de greepring en een gedeelte van de greep. De laatste is een zgn. pistoolgreep van 7 dikke ribbels bekleed met blauwgrijze haaiehid, waarvan de groeven zijn ingelegd met koperdraden: meerdere getorste strengen die met fijn koperdraad zijn omwoeld, met aan boven- en onderzijde een gladde streng. Onder de pareerstang zit een stootleder.

Kling. IJzer, geheel gedamasceerd met een patroon van grote zgn. rozen. In de forte (2) op beide zijden een geëtst paneel met daarin lofwerk alsmede een bloemkelk. De kling is sterk gebogen, éénsnijdend en met een platte rug overgaand in een duidelijk rugscherp van ca. 250 mm lengte dat tot aan de punt doorloopt. Het rugscherp is vlak boven de punt enigszins uitgehold tot een zgn. pandoerpunt. (3)

De kling heeft op beide zijden een zeer brede geul lopend van het gevest tot op ca. 160 mm afstand van de punt.

Schede. Verguld messing, met bovenaan een zeer brede, dubbel uitgevoerde dekplaat over de mond. Onderaan, bij de afgeronde punt, zijn aan linker- en rechterzijde twee zgn. sleepplaten aangebracht. Op de bovenste helft van de schede zitten twee beugels met beweeglijke draagrings op de rechterkant. Op het schedelichaam, tussen de dekplaat en de bovenste beugel, zijn de volgende inscripties aangebracht: (buitenzijde) *From / H R H / the Prince of Wales / to / Capitn Baron W. Perponcher* in schrijffletters; (binnenzijde, een rechthoekig paneel met daarin:) *PROSSER / Charing Cross I LONDON* in druk- en schrijffletters.

Afmetingen van de eresabel. Totale lengte in schede: 973 mm.

Schede: 846 mm, Kling: 957 mm, grootste breedte kling: 40 mm, pijlhoogte (klingbocht): 58 mm. Lengte pareerstang: 113 mm.

Beschrijving van de eredegen

Gevest. Geheel gemonteerd in verguld messing met verheven, nageciseleerde versieringen. Zilveren greep.

Grote gevestknop in de vorm van een afgeplatte bol, rustend op een stempelvormige, gladde hals, met daaronder een geprofileerde greepring. Bovenop de knop een op een hals staande, kogelronde, afschroefbare angelknop. (4) Ingehaakt in de linkerzijde van de knop is een gefacetteerde voorbeugel in de vorm van een omgekeerde letter D, na een verdikking precies onder de greep naar rechts overgaand in een korte pareerstang met een dikke eindknop.

Gevestknop en pareerstang annex voorbeugel zijn grotendeels voorzien van verheven, nageciseleerde, vegetatieve en bloemvormige ornamenten. De eindknop van de pareerstang heeft de vorm van een leuwemaskeron. De onderste greepring is bekervormig en diagonaal gegroefd. De spoelvormige greep heeft een houten kern en is rondom bekleed met een horizontaal geribbelde, zilveren plaat; de ribbeltjes zijn geciseleerd met diagonale groefjes om getorste draden te suggereren. Onder de pareerstang is een losse stootplaat gemonteerd bestaan uit twee afhangende ovale platen, één op elke zijde, waarvan die aan de binnenkant door middel van een scharnier geheel neergeklapt kan worden. De plaat aan de buitenzijde, die enigszins bol is, heeft een verheven rand van acanthusbladeren en in het midden de eveneens verheven tekst: *SOUVENIR DES OFFICIERS / DU RÉGIMENT DE / HUSSARDS N° 8*. De omklapbare plaat aan de binnenzijde is en suite versierd en draagt als tekst: *DÉVOUEMENT ET / RECONNAISSANCE*. De verheven versieringen en teksten op beide platen staan op een gegranuleerde ondergrond.

Kling. IJzer. Recht en éénsnijdend, met een platte rug overgaand in een rugscherp van ca. 100 mm lengte tot aan de punt. De laatste ligt in het midden van de klingbreedte. Direct na een korte klingschouder onder het gevest begint een brede geul die doorloopt tot aan de punt. De kling is tot over meer dan de helft van de lengte van boven geblauwd en voorzien van in goud gewassen, geëtste versieringen. De laatstgenoemde zijn in lijn-etstechniek en met tussenruimtes aangebracht. Zij bestaan uit lofwerk, waaraan op de buitenzijde een opvallend bloemkelkje is toegevoegd, en uit militaire trofeeën. Onder de trofee direct onder de klingschouder is in schrijffletters *E.M.* geëtst. Onder de stootplaat is een rood vilten stootleder aangebracht.

Schede. Blank gepolijst ijzer, bovenaan voorzien van een dekplaatje en onderaan van een gladde onderband van verguld messing. De laatste is aan de buitenzijde van boven afgezet met een baronnenkroontje in reliëf. Aan de onderkant van dit beslag is d.m.v. een centrale schroef in de bodemring een U-vormige, ijzeren sleepplaat bevestigd. Op de bovenste helft van de schede zitten twee beugels van verguld messing met aan de rechterzijde bolvormige ogen en beweeglijke draagrings van hetzelfde materiaal. De beugels zijn bezet met een reliëfversiering in de vorm van lauwerkransen. In het schedelichaam op de buitenzijde, direct

onder de bovenste beugel, is een wapenschildvormig cartouche gegraveerd met een baronnenkroon erboven.

Onderaan het cartouche is een ordeteken opgehangen. De tekst in het cartouche luidt als volgt: OFFERTE / *au Général / de Perponcher / par le Corps / D'OFFICIERS / de son ancien / Régiment* (in druk-, schrijf- en gotische letters).

Afmetingen van de eredegen. Totale lengte in schede: 1010 mm.

Schede: 843 mm, Kling: 818 mm, grootste breedte kling: 26 mm.

Commentaar op de eresabel

De eresabel is exact het model zoals dat in het begin van de 19e eeuw is ingevoerd voor officieren van het 10e regiment lichte dragonders van het Britse leger. (5) Het 10th Light Dragoons regiment werd ook wel aangeduid als The Prince of Wales' Own Light Dragoons. Deze officierssabel is in wezen een regimentsversie van de in 1796 officieel ingevoerde lichte cavaleriesabel, thans bij verzamelaars beter bekend als de 'Blüchersabel', die op zijn beurt in 1813 in het Nederlandse leger werd ingevoerd als de Sabel der ligte Kavallerij (Engels model). (6) Van het Engelse officiersmodel der 10th Light Dragoons wordt een exemplaar bewaard in de Royal Armouries (Tower) te Londen. Vermoedelijk is dat wapen, gezien de resten van een zegel op de greep, het officiële standmodel (7) van deze sabel geweest. (8) De sabel in de Royal Armouries is praktisch volkomen identiek aan de eresabel van De Perponcher. Ook daarop zitten b.v. dezelfde zijstangen met het embleem van de prins van Wales, de drie veren, alsmede diens devies 'ich dien' ('ik dien'). (8)

De teksten op de schede van de eresabel van De Perponcher luiden voluit: Trom His Royal Highness the Prince of Wales to Captain Baron Willem (of William) Perponcher'. Het woord Captain staat er afgekort als 'Capitn' en kan wellicht een verengelsing van het Franse woord capitaine zijn. De tekst op de binnenzijde van de schede, 'Prosser, Charing Cross, London' heeft betrekking op de zwaardveger Prosser die destijds zijn winkel had op deze bekende Londense plek. (9) Terloops zij hier vermeld dat de term zwaardveger (Engels sword-cutler) betrekking heeft op degen die blanke wapens assembleerde, zijn naam erop plaatste en verkocht. Hij moet dus niet verward worden met de zwaardsmid. Het is overigens zeer goed mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat de prachtige gedamasceerde kling afkomstig is van het ook toen grootste exportcentrum van blanke wapens Solingen. Gedamasceerd wil zeggen 'op de wijze van Damascus gemaakt': het klingstaal werd in roodgloeiende vorm zodanig bewerkt dat daarin bepaalde patronen ontstonden. Door verschillende soorten staal en ijzer dooreen te smeden en na afkoeling nog eens met zuren te bewerken waardoor de zachtere gedeelten werden weggeëtt, kwamen de diverse patronen nog meer tot hun recht. Vanzelfsprekend was damasceren een zeer duur procédé waar een goede smid met hulp van zijn leerlingen) weken, soms maanden, over deed en het ligt voor de hand dat dit alleen bij bijzondere en kostbare wapens - heel vaak bij erewapens - werd toegepast. Helaas zijn de geëtste patronen op de kling van onze sabel door veelvuldig poetsen nogal versleten.

Commentaar op de eredegen

Dit wapen is een luxe en kostbaar uitgevoerde variant van de zgn. Officiersdegen van algemeen model die vermoedelijk in 1820 officieel bij het Nederlandse leger is ingevoerd. Normaliter was deze degen voorzien van een leren schede met verguld beslag, maar officieren bij de cavalerie en de artillerie - ook de niet-beredenen - droegen een stalen schede zoals ook bij deze eredegen het geval is. (10) Er bestond ook een zgn. Hoofdofficiersdegen van Russisch model, die omstreeks 1830 verscheen, maar het gevest daarvan was iets gedrongener. (11)

De teksten op de stootplaat 'Souvenir des officiers du régiment de hussards N° 8' en 'dévouement et reconnaissance' betekenen achtereenvolgens '(als) aandenken van de officieren

van het regiment huzaren nr. 8' en '(uit) verbondenheid en erkentelijkheid'. De tekst op de schede 'offerte au Général de Perponcher par le corps d'officiers de son ancien régiment' betekent 'aanbieding aan de generaal de Perponcher door het korps officieren van zijn oude regiment'.

De letters 'E.M.' bovenaan de kling hebben vermoedelijk betrekking op de zwaardsmid, hoogstwaarschijnlijk te Solingen.

Levensbeschrijving van De Perponcher (12)

Willem Karel de Perponcher werd geboren in Den Haag op 24 januari 1775 en overleed te Doesburg op 17 maart 1857. Hij moet niet verward worden met zijn veel beroemdere broer Hendrik George Graaf de Perponcher-Sedlnitzky (1771-1856) die zich met zijn divisie bij Waterloo had onderscheiden. (13) De naam Sedlnitzky die Hendrik George nog had gevoerd, duidt op de gedeeltelijk Oosteuropese herkomst van het geslacht. (14)

Willem Karel werd in 1796 cadet bij het Pruisische Garde du Corps en diende tot 1811 in het Pruisische leger, waar hij het tot majoor bracht. Als adjudant van de beroemde generaal Blucher werd hij bij de slag bij Auerstadt in 1806 door de Fransen gevangen genomen, doch het jaar daarop tegen een Franse generaal in Pruisische gevangenschap uitgewisseld. In 1815 trad hij in Nederlandse dienst in de rang van luitenant-kolonel en werd adjudant van Koning Willem I. In 1820 werd hij, bevorderd tot kolonel, commandant van het Regiment Huzaren No. 8 (de oorspronkelijke Belgische Huzaren). Dit commando voerde hij tot zijn bevordering tot generaal-majoor in 1829, toen hij werd aangesteld als provinciaal commandant van Noord-Holland. Hij werd in 1841 als luitenant-generaal gepensioneerd. Op 8 juli 1815 ontving hij de Militaire Willems-Orde 4e klasse en op 6 oktober 1840 de Orde van de Nederlandse Leeuw. Ondanks het feit dat bij de vermelding van zijn onderscheiding met de M.W.O. in zijn stamboek staat bijgeschreven '1815 bij Waterloo', is niet aantoonbaar dat hij aan die veldslag heeft deelgenomen. Zijn naam wordt niet aangetroffen bij de staven van het veldleger, noch in een der beschrijvingen van de slag. Het Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, (op.cit.) voegt hier echter aan toe, dat bij het K.B. van 8 juli 1815 (het tweede besluit van benoemingen in de M.W.O.) ook andere officieren de M.W.O. kregen die evenmin aan de krijgsverrichtingen in de Zuidelijke Nederlanden hadden deelgenomen, maar die op grond van vroeger bewezen diensten daarvoor naar het gevoel van de koning in aanmerking kwamen. Uiteraard zal Willem de Perponcher zich in zijn functie als adjudant van Willem I verdienstelijk hebben gemaakt bij de samenstelling en uitrusting van ons leger dat bij Waterloo vocht.

Het ordeteken dat onder de inscriptie in de degenschede is gegraveerd is daarom hoogstwaarschijnlijk de Militaire Willems-Orde.

Willem Karel de Perponcher is, in tegenstelling tot wat de inscripties op de aan hem vereerde sabel zou doen vermoeden, nooit ingelijfd in de Nederlandse adel. Het predicaat baron of graaf moet hij, zich beroepend op de Oosteuropese adellijke titels van zijn voorvaderen, vrijwillig hebben aangemeten. Natuurlijk is het feit dat zijn broer wèl de respectievelijke Nederlandse adellijke titels mocht voeren, hierop eveneens van invloed geweest. (15)

Toekenning en datering van de eresabel

In dit stadium van het onderzoek is het voornamelijk onduidelijk waarom de Prince Regent (de Prince of Wales) Willem Karel de Perponcher met een eresabel heeft begiftigd die gebaseerd was op dat van het model van zijn 10e regiment. Voorlopig kan de sabel gedateerd worden tussen 1806 en ca. 1808, aangezien de inscriptie hem vermeldt als 'Capitn', dus kapitein of, toepasselijker bij de huzaren, ritmeester. Hij moet zijn eresabel dus in ieder geval als Duits officier, en wellicht ook nog na 1815 in Nederlandse dienst, hebben gedragen. De volkomen identieke, officiële modelsabel in de Royal Armouries is gedateerd op 'ca. 1811'. (16)

Hoogstwaarschijnlijk is deze datum dan te laat, want het is moeilijk voorstelbaar dat het nieuwe model eerst in 1806 als eresabel aan een buitenlander werd uitgereikt alvorens het officieel werd ingevoerd in Engeland.

Toekenning en datering van de eredegen

De inscriptie op de schede spreekt van 'son ancien régiment' d.w.z. zijn oude of voormalige regiment huzaren nr. 8, dat hij op 16 augustus 1829 verliet. Door deze aldus verkregen terminus post quem kan dit wapen dus op na 1828 worden gedateerd. Daar de officiersdegen van algemeen model werd gedragen tot 1852, moet Willem Karel de Perponcher zijn eredegen dus zeker tot zijn pensionering in 1841 hebben gevoerd.

LITERATUUR

- Aylward, J.D. - The small-sword in England. London (1945).
- Geisweit van der Netten, C.A. - Onderrigt wegens het schiet- en zydgeweer. 's-Gravenhage & Amsterdam (1828).
- L'Intermédiaire des chercheurs et curieux. 44(1909) 1222(10 Juin), p. 861-868.
- Maier, G. - Preussische Blankwaffen. Biberach a.d. Riss (1976-1980).
- May, W.E. & P.G.W. Annis - Swords for sea service. London (1970).
- Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Leiden (1921) dl. 5.
- Puype, J.P. - Blanke wapens: Nederlandse slag- en steekwapens sinds 1600. Lochem (1981).
- Idem - 'De draagbare wapens van de nederlandse Armee tijdens de Tiendaagse Veldtocht van 1831'. In: Armamentaria 16 (1981), p. 92-140.
- Puype, J.P. - 'De eresabel van Luitenant Watrin, alsmede enige opmerkingen over de officiële eresabels van de modellen 1855, 1861 en 1895'. In: Armamentaria 20 (1985), p. 96-108.
- Robson, B. - Swords of the British army. London (1975).
- Seifert, G. - Fachworterburch der Blankwaffenkunde. Haiger (1981).

NOTEN

1. Voor een wat uitgebreider commentaar op het begrip eresabel, vgl. Puype, 'De eresabel van Luitenant Watrin', *Armamentaria* 20 (1985) p. 96-99.
2. forte, dat gedeelte van een kling, meestal het bovenste derde gedeelte van de lengte, waarmee klinghouwen van tegenstanders worden gepareerd. Het overige klinggedeelte wordt foible genoemd. Vgl. Aylward, *The small-sword in England*, p. 12, 38, 40.
3. pandoerpunt, punt in het verlengde van de klingrug, die ter plekke snavelvormig is uitgesneden. Zo genoemd naar de vorm van de klingpunten op de zgn. pandoerenmessen. Vgl. Seifert, *Fachworterbuch*, p. 26.
4. angelknop, knopje bovenop het gevest van een blank wapen waaraan de klingangel werd vastgeklonken of, zoals hier het geval is, vastgeschroefd. Een vastgeschroefde angel heeft het voordeel dat men het gevest gemakkelijk kan demonteren.
5. Robson, *Swords of the British army*, p. 62.
6. Geisweit v.d. Netten, *Onderrigt*, p. 16 van het tweede gedeelte & plaat B fig. III idem; de plaat is ook afgebeeld en besproken in Puype, *Blanke wapens*, p. 76-77. Pruisen voerde dit Engelse wapen overigens in 1808 in voor de huzaren en Uhlanen, en in 1811 voor de dragonders. Vgl. Maier, *Preussische Blankwaffen*, 2. Teil (1977), p. 230-235.
7. standmodel, het officiële voorbeeld van een uitrustingsstuk, dat in het kledingmagazijn werd bewaard en dat als voorbeeld werd gebruikt voor kleermakers, zwaardvegers, overheden enz. wanneer deze bij de fabrikant een bestelling van dit type wapen moesten doen. In de 18e en 19e eeuw sprak men ook wel van gecachetteerde modellen, d.w.z. modellen voorzien van een cachet of zegel. In Engeland sprak men wel van het '(original) pattern sword', van pattern of monster. In Duitsland heette een standmodel ook wel een Musterstück. Vaak werden meerdere exemplaren van hetzelfde standmodel bewaard; zo bevond zich ook op de fabriek van blanke wapens, meestal in Solingen, een standmodel.
8. Dit embleem, oorspronkelijk drie veren op een hoed en voorzien van de genoemde wapenspreuk, is thans nog terug te vinden bij een aantal Britse regimenten waarvan de militairen hoofdzakelijk in Wales worden gerecruteerd.
9. Prosser was van 1797 tot 1853 werkzaam op het adres Charing Cross nr. 9. Vgl. May & Annis, *Swords for sea service*, Vol. 2, p. 300.
10. Puype, *Blanke wapens*, p. 15, 17.
11. Idem, 'De draagbare wapens', p. 99.
12. Grotendeels ontleend aan het Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, deel 5 (1921), p. 481-482.
13. Idem, p. 474-479.
14. Het (gereformeerde) geslacht De Perponcher komt oorspronkelijk uit de Périgord (Frankrijk). Enkele leden van de familie namen in het begin van de 17e eeuw achtereenvolgens dienst bij het Staatse Leger onder Maurits en Frederik Hendrik. Zij zijn de grondleggers van de Nederlandse tak, die onder twee verschillende namen te boek liep, Perponcher de Maisonneuve (naar een der Franse bezittingen van het geslacht in de Middeleeuwen) en Perponcher-Sedlnitzky (naar Anne von Sedlnitzky de Scholtitz, de eerste vrouw van de stamvader der Nederlandse tak, Isaac de Perponcher). De Sedlnitzky's behoorden oorspronkelijk tot de Poolse feodale adel (Siedlnicki), met latere vertakkingen naar Oostenrijk, Pruisen en Bohemen alwaar zij de titel van graaf voerden. Vgl. *L'Intermédiaire*, p. 861-862.
15. *L'Intermédiaire des chercheurs et curieux*, een soort van Franse Navorscher, licht het een en ander op p. 867 toe. Alléén Hendrik George is in de Nederlandse adel opgenomen (het Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek overigens bevestigt

dit op p. 478-479). Hij werd bij Koninklijk diploma van 14 juni 1822 baron en op 18 april 1825 graaf.

16. Robson, *Swords of the British army*, p. 62.